

SPROGMUSEET

Redaktør: Ole Stig Andersen

Vilhelm Thomsen og fællessproget

 Af [Jens S. Larsen](#) 26. april 2011 • I kategorien [Plansprog](#) •

Vilhelm Thomsen (1842-1927)

[Vilhelm Thomsen](#) var en meget alsidig sprogforsker. Hans speciale var finsk, men i offentligheden blev han især kendt for tydningen af de oldtyrkiske [Orkhon-indskrifter](#). Han havde for vane at fordybe sig i ét emne ad gangen, meddele sine fund, og derefter bevæge sig videre til noget helt andet. Det gælder også spørgsmålet om et internationalt sprog, som han kun beskæftigede sig med i én artikel, der til gengæld er ret grundig.

Artiklen hedder "Videnskabens fællessprog" og var oprindelig en tale han holdt i anledning af kong Christian den Niendes 85-års fødselsdag i 1902. Den blev trykt i 1905, "delvis noget omarbejdet og udvidet". Sikkert af respekt for kongen blev den trykt med den dagældende retskrivning, selv om Thomsen normalt brugte bolle-å og små begyndelsesbogstaver i navneordene.

Den første halvdel af talen (der kan læses med udbytte den dag i dag) handler om latinens historie som europæisk lærdomssprog, mens den anden halvdel omhandler sprogproblemet som det så ud i Europa efter at det var blevet almindeligt at bruge modersmålene til videnskab. Her udtalte han sig positivt om muligheden for at indføre et

neutralt plansprog, og da Thomsen var højt anset både som forsker og som person, havde det en mærkbar effekt i opinionen.

Den første danske esperanto-lærebog blev udgivet af Christian Nielsen i Flensborg allerede i 1890, og i 1897 blev den første danske esperanto-forening stiftet i Nykøbing Sjælland. Disse initiativer fik dog ikke længerevarende betydning, og det er tvivlsomt om Vilhelm Thomsen har kendt noget til dem; esperanto blev først for alvor udbredt i Danmark efter at Frederik Skeel-Giørling udgav en lærebog og en ordbog i 1904. I en [anmeldelse](#) fra omkring maj 1901 nævnte Thomsen forbigående at [volapük](#) ham bekendt var det eneste sprog "hvor man f. ex. kan betegne en moder som en «hun-fader»", så han må være kommet under vejrs med esperanto mellem maj 1901 og april 1902. Formodentlig er han blevet informeret om det af sin protegé Otto Jespersen, der havde vist interesse for plansprog siden 1885.

Vilhelm Thomsen var en forsigtig og konservativ videnskabsmand, så når han overhovedet turde gå så vidt at anbefale plansprog – og endda trække kongens navn ind i det – skyldtes det den kolossale kulturoptimisme der prægede tiden omkring århundredeskiftet. Den blev mere end noget andet symboliseret ved den store [verdensudstilling](#) i Paris år 1900. Adskillige store bygningsværker i byernes by blev til i den anledning, f.eks. Eiffeltårnet, den første metrolinje og to store banegårde, men der blev også afholdt olympiske lege og en mængde internationale videnskabelige kongresser.

På kongresserne i Paris kunne videnskabsmændene både opleve og diskutere sprogproblemet, og i flere af dem blev esperanto foreslået som en løsning. Den nydannede [Internationale Akademi-Association](#) havde netop sin første kongres her, og det ville jo være oplagt at få den til at anbefale esperanto (eller et andet plansprog) til brug for den internationale videnskab. Til den ende dannedes foreningen [Délégation pour l'adoption d'une Langue auxiliaire internationale](#) (dvs. Delegationen for antagelse af et internationalt hjælpesprog) i Paris i 1901. Denne fandt "Tilslutning hos mange ansete Videnskabsmænd rundt omkring i Verden og en stor Række videnskabelige eller praktiske Organisationer", som Thomsen siger i sin tale. Han fortæller dog ikke (hvis han overhovedet har vidst det) at det var den fremragende matematiker [Louis Couturat](#) der stod bag Delegationen, og at det først og fremmest var fra esperanto bevægelsen der bakkede den op.

Akademi-Associationen fandt sig ikke kompetent til at beskæftige sig med spørgsmålet, og efter at den havde givet et enholdende svar til Delegationen i 1904, gav den endeligt afslag i 1907. Denne mulighed var forudset i Delegationens vedtægter, og den nedsatte derfor et udvalg af specialister der skulle foretage valget, blot med noget mindre autoritet. Det endte i stor skandale, men den saftige historie må I vente med til næste gang. Lige nu vil vi blot se nærmere på Vilhelm Thomsens opfattelse af det internationale sprogproblem i videnskaben og de mulige løsninger på det.

Louis Couturat (1868-1914)

Problemet

Latinen var i sin tid "den lærde Kastes Sprog", og derfor var det godt da dets overherredømme blev brudt. Men, påpeger Thomsen, hvis en videnskabelig opdagelse offentliggøres på et lidet udbredt sprog, sker der uvægerligt det at

Seneste sprognyheder

17/12	Snebajer og nytårsskrald: Juleord kan slås op i netordbog - Jubii www.jubii.dk
24/11	Meet the Last Speaker of a Dying Language video.nationalgeographic.com
11/11	Hit med sproget: Nu vil forskerne have fingre i dine huskesedler - Politiken.dk politiken.dk
1/10	Jørn Lund: Danmark er et grammatisk uland, og vores klapjagt på humaniora gør det værre - Politiken.dk politiken.dk
30/9	Ny dansk forskning rokker ved vores forståelse af grammatik - Politiken.dk politiken.dk

20/12	For the Past 20 Years, a Santa Ana Man Has Kept the Language of the Aztecs Alive www.ocweekly.com
19/12	Reviving Australia's Indigenous Languages - Nightlife - ABC Radio www.abc.net.au
17/12	WA language project fans the embers of an ancient language - ABC News (Australian Broadcasting Corporation) www.abc.net.au
15/12	Barrow, Alaska, Changes Its Name Back To Its Original 'Utqiagvik' : The Two-Way : NPR www.npr.org
14/12	Baby names helping Indigenous languages live on www.sbs.com.au

FLERE NYHEDER >>>

 Verdens sprog på Sprog-museet.dk [på et større kort](#)

Mere i kategorien 'Plansprog'

[Otto Jespersen og ido](#)
[Otto Jespersen og esperanto](#)
[Otto Jespersen og volapük](#)
[Rasmus Rask og pasigrafien](#)

Nye kommentarer

[william fich til Jødiske efternavne](#)
[Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt](#)
[Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt](#)
[Herluf Hansen til Ded borrijnholsmska måled](#)
[Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?](#)
[Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish](#)
[Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet](#)
[Mads Haupt til Er det forkert at splitte sammensatte ord?](#)
[Monica Scheuer til Jødiske efternavne](#)

Tanker eller Opdagelser, der var egnede til at faa dybt indgribende Betydning, ja maaske revolutionere en hel Videnskab, er blot paa Grund af det begrænsede Sprog, hvori de er fremsatte, faldne til Jorden og forblevne upaaagtede, for maaske langt senere at fremkomme som noget nyt fra en af de store Nationer og kaste en Glans over dens Videnskab, som egentlig ikke tilkommer den.

Det har vi mindre Nationer ikke i Længden Raad til, og det er en daarlig Patriotisme at lukke Øjnene herfor.

“Hovedsprogene” fransk, engelsk og tysk er allerede uomgængelige videnskabssprog, men både på skandinavisk, italiensk og spansk publiceres der videnskabeligt interessante ting, og det vældige russiske sprog er også godt med. De øvrige slaviske sprog og ungarsk kan ikke længere ignoreres (endskønt de var under tysksproget eller russisk herredømme på dette tidspunkt), ja selv japansk er ved at kunne gøre sig gældende, “og inden vi ser os for, kommer maaske Kina med i den store moderne Kulturbevægelse”.

Nogle videnskabsmænd med små modersmål publicerer allerede deres artikler eller resumeer af dem på et af hovedsprogene, “og dersom dette endda kunde blive sat ordentlig i System og almindelig accepteret, vilde der dog allerede være vundet meget.” Men:

Det Ideal, der skulde stræbes hen imod, og hvorefter der i de senere Aar overalt stærkere og stærkere gør sig en Længsel gældende, vilde dog være at faa fastslaaet én bestemt Norm, et enkelt Sprog, der skulde anerkendes som universelt eller internationalt Hjælpesprog og altsaa overtage en Side af Latinens Rolle i gamle Dage, den man nu allerede med Suk ser tilbage til. Det skulde da ikke blot kunne bruges som universelt videnskabeligt Skriftsprog, men også som det anerkendte sproglige Medium i al vor Tids livlige internationale Samkvem, paa Kongresser o.l., og det skulde, om muligt, helst ikke blot være et viden skabeligt Kastesprog, men almindeligt internationalt Hjælpesprog ogsaa i allehaande praktiske Forhold. Som saadant skulde det da høre med til almindelig Dannelse at være Herre derover, hvorimod der alt efter Omstændighederne kunde slaas noget af paa et eller flere af de mange andre Sprog, vi nu maa lære.

Herefter gennemgår Thomsen de tre muligheder, videnskaben har for at løse sit sprogproblem:

1. at genoplive latin
2. at benytte et kunstigt lavet sprog
3. at indskrænke sig til ét af hovedsprogene

(1) Latinens umulighed

Thomsen afviser at genoplive latin: dels er der for mange andre skolefag i dag til at man kan forestille sig tidligere tiders “Indexcercing”, dels

... er det latinske Sprog i sig selv saa kunstigt [dvs. komplekst] og vanskeligt, at det næppe i Længden vilde kunne tilfredsstille de Fordringer til et smidigt og let haandterligt Sprog, som man nu til Dags maa være berettiget til at stille – i alt fald ikke uden at ikke blot Ordforraadet, men hele den grammatiske Bygning blev behandlet med en saadan Frihed, at det netop ikke mere vilde være Latin, men falde ind under det næste Alternativ.

Her er argumentationen temmelig svag. Ville der virkelig ikke kunne defineres en norm for nu-latin som det stadig ville være rimeligt at kalde latin? Og kunne det ikke tænkes at moderne metoder i undervisningen af et revitaliseret latin kunne give lige så gode resultater som i hovedsprogene?

Latinens umulighed skyldes i virkeligheden det latinske sprogsamfunds historie og har ikke noget med den rent sproglige struktur at gøre. Ordforrådet kunne udmærket moderniseres uden at man behøvede at røre ved grammatikken. Problemet er at den mest oplagte institution med autoritet til at bygge bro mellem klassisk latin og nutiden er den katolske kirke. Latin som internationalt sprog har altså en kraftig slagside til fordel for katolikkerne, men dertil kommer at den bro der skal bygges, uvægerligt vil knytte an til det førkristne Romerrige, så rent ideologisk har den katolske kirke ikke den store interesse i at hævde sin autoritet i spørgsmålet. Dertil kommer at Biblen oprindelig er skrevet på hebraisk og græsk, så latin er ret utroværdigt i rollen som [helligt sprog](#), selv om det ofte er blevet behandlet som et.

På den anden side findes der jo masser af ikke-katolske latinister i verden (og de udgjorde en langt større del af de lærde på Thomsens tid end nu). Kunne der ikke dannes en slagkraftig, religiøst neutral international bevægelse for [moderne latin](#)? Der har faktisk været mange forsøg i den retning, men det strandede på at det er selve *pointen* med latin at det skal være svært at lære. Langt størstedelen af al latinundervisning har fundet sted i klassesamfund, hvor hovedformålet med undervisningen var at have eleverne over den lokale gemene hob. Hvorvidt eleverne også blev i stand til at læse [Cicero](#) og [Augustin](#) og kommunikere med latinister i andre lande, har altid været mindre væsentligt. Langt op i det 20. århundrede var næsten alle latinlærere derfor stærke, ja fanatiske modstandere af nye metoder i undervisningen. Thomsen fortæller i første halvdel af sin tale hvordan forsøg på at indføre en mere klassisk udtale af latin i 1500-tallets Paris ligefrem blev stemplet som kætteri.

En af de få latinlærere der prøvede at forny sig, var den norske [Maurits Hansen](#) fra Kongsberg, som er biograferet i Arve Fretheims “[Livets kolde prosa](#)” fra 2006. I eftertiden er han mest kendt som forfatter, bl.a. til verdenslitteraturens første kriminalroman, men hans kæreste syssel var hans “epideiktiske” (anskueliggørende) metode, der skulle gøre det lettere at lære latin og andre sprog. Han mente selv at have rimelig succes med den i sin egen undervisning, men den mødte så massiv ligegyldighed hos andre at han til sidst følte han var blevet til nar med sin “pasigrafi”.

I hele 1800-tallet rasede kampen mellem humanisterne, der forsvarede latinens altdominerende rolle i den lærde skole, og realisterne, der ville skære ned på timetallet til fordel for moderne sprog og naturfag. På et tidspunkt gik det op for Maurits Hansen at hans arbejde med

jane til Jødiske efternavne

Artikler om

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk

Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter

engelsk esperanto Formidling fransk identitet

konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord

ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion

romanske sprog russisk Sjov skriftsprog sprogdød Sproggeografi

sprogkort Sprogpolitik sprogteknologi

svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale

Underholdning video vokaler

Arkiv	Resources
januar 2015	Ethnologue: Languages of the World
december 2014	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
november 2014	LL-Map: Language and Location
maj 2014	Minority Rights Group
marts 2014	Omniplot. Writing Systems and Languages of the World
februar 2014	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
oktober 2013	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
august 2013	
marts 2013	
januar 2013	
december 2012	
november 2012	
oktober 2012	
september 2012	Bogstavlyd
juli 2012	Dansk sprognavn
juni 2012	Den danske ordbog
maj 2012	Dialekt.dk
april 2012	dk.kultur.sprog
marts 2012	Korpus.dk
februar 2012	Nye ord i dansk på nettet (NOID)
januar 2012	Ordbog over det danske sprog
december 2011	Ordned. Dansk sprog i ordbøger og korpus
november 2011	Sproget.dk
oktober 2011	Svenska Akademien
september 2011	Θ (Schwa.dk)
august 2011	
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	
oktober 2010	
september 2010	
juni 2010	
maj 2010	
april 2010	
marts 2010	
februar 2010	
januar 2010	
december 2009	
november 2009	
oktober 2009	
september 2009	

Maurits Hansen (1794-1842)

metodeudvikling satte ham i realisternes lejr. Umiddelbart giver det ingen mening, for latinlærer Hansen elskede sit fag, men datidens humanister betragtede simpelthen ikke effektivitet som noget særligt ønskeligt! Først i vore dage, da latin ikke længere er obligatorisk i gymnasiet, er nye undervisningsmetoder til latin blomstret op.

august 2009

juli 2009

juni 2009

maj 2009

april 2009

marts 2009

(2) Muligheden af et plansprog

Thomsen var et meget apolitisk menneske, og hverken [sociolingvistik](#) eller [sprogplanlægning](#) var opfundet på hans tid, så jo tættere han bevæger sig på sin samtid, desto større huller kommer der i hans redegørelse for latinens deroute. Den aura af hellighed, der traditionelt strålede om latin, var på mange måder vandret over på modersmålet. Det kulminerede under romantikken, men i starten af det 20. århundrede var det stadig en udbredt forestilling at sproget var en mægtig, ubevidst, national kraft mellem mennesker, som det ville være latterligt at prøve at styre.

Efter at have nævnt eksempler på sprog der er kunstigt lavede til at være uforståelige for uindviede ([rotvælsk](#), [argot](#), p-mål), anfører Thomsen skyndsomt:

Men der er ogsaa højere Former af den Art Sprog med et helt andet Formaal. Skulde nogen finde det uværdigt her overhovedet at tale om saadant, vil jeg strax minde om, at nogle af Menneskeheden's største Aander ikke har forsmaaet at syse med dette Problem, og at det i vore Dage drøftes med Sympathi af alvorlige og højt ansete Videnskabsmænd.

Herefter gennemgår han kort historien om de [filosofiske sprog](#), der egentlig ikke var sprog og derfor ikke blev nogen succes, selv om selveste [Leibniz](#) gik ind for ideen. Skal et kunstigt sprog kunne anvendes i praksis, konkluderer Thomsen, må det være mere regelmæssigt end de naturlige sprog, men i øvrigt efterligne dem:

Af saadanne Sprog er der i Løbet af de sidste 25 Aar efterhaanden fremkommet eller blevet foreslaaet en hel Række, vistnok allerede mellem 30 og 40, af hvilke dog de allerfleste har været rent dødfødte.

Det ældste og mest bekendte af disse er Volapük (o: Verdenssproget, af vol, efter eng. world, a Genetivmærke, pük tale, Sprog, efter eng. speak), opfundet af en katholsk Præst, [J. M. Schleyer](#) i Konstanz. Det vakte ved sin fremkomst uhyre Opsigt og vandt begejstrede Tilhængere i Tusend-, ja maaske Millionvis rundt omkring i Verden, men er nu omtrent gaaet helt ud af Sagaen og glemt. [...]

De fleste af ordene i volapük var omformet til ukendelighed, men ord dannelsen var i alt væsentligt kalkeret af efter tysk (f.eks. var pükön "at tale" afledt af pük efter tysk sprechen / Sprache). Bevægelsen var strengt hierarkisk opbygget efter katolsk forbillede med Schleyer som pave (eller Cifal "øverste chef", siden også Datuval "den ærværdige opfinder") og et akademi (Kadem) som kardinaler. Alligevel var reformiveren ikke til at holde nede, og i 1889 kom det til et brud mellem Schleyer og akademiet. De sociale dynamikker siger Thomsen imidlertid intet om; han angiver kun de rent designmæssige grunde til at volapük måtte "vige for nyere og mere praktiske Systemer":

Det bekendteste og foreløbig ubetinget bedste af disse er Esperanto, der er fremstillet 1887 af en russisk Læge, Dr. Zamenhof. Ordforraad og Lydsystem hviler væsentlig paa romansk Baggrund, med rig Benyttelse af alle internationale Kulturord, og den grammatiske Bygning er overordentlig simpel og harmonisk. [...] Om det vil kunne holde sig, naar det efterhaanden kan opnaa tilstrækkelig Fasthed og Uddannelse, eller om det vil gaa det som med Volapük, vil Fremtiden vise.

Her godt hundrede år efter er esperanto som bekendt i fuld vigør. Det har langtfra opnået den udbredelse og anerkendelse man håbede på, men som tiden går, hævder det sig stærkere og stærkere som det eneste seriøse bud på et internationalt plansprog. For os i dag er det indlysende at det er en fordel for esperantobevægelsen at sprogets udvikling altid har været brugerstyret, mens volapükbevægelsen end ikke opfattede sig selv som et demokrati.

Volapük kom frem på et tidspunkt da verden var klar til ideen om et verdenssprog og kunne derfor hurtigt vinde tilhængere gennem effektiv reklame. Den hurtige optur blev også hjulpet på vej af at Schleyer var en reaktionær type, der havde været arresteret i 1875 i forbindelse med den såkaldte [kulturkamp](#), som var Bismarcks bestræbelser på at

Johann Martin Schleyer (1831-1912) i 1888

stække den katolske kirke. Det var i sig selv en forsikring om at volapük ikke var tænkt som en del af en samfundsomvæltende utopi. Men af samme grund gik den organiserede volapükbevægelse mest ud på at pleje *Cifal*'ens selvforelskelse, og det holdt naturligvis ikke i længden.

Schleyer havde som katolsk præst en fast indtægt og ingen familie at forsørge, og udgav i forvejen bladet "Sionsharfe", et månedsskrift for katolsk poesi, hvor han kunne fortælle om sit sprogprojekt. Zamenhof var derimod en jødisk øjenlæge i Warszawa, der ikke bare måtte knokle for det daglige brød for sig og sine, men også havde bøvler med censuren. Thomsen har muligvis slet ikke vidst at Zamenhof var jøde, for ikke mindst på grund af [Dreyfus-affæren](#) var det ikke noget der blev talt højt om. Det er imidlertid ret væsentligt, for som litauisk-russisk-polsk jøde stod Zamenhof helt personligt neutral mellem de europæiske nationer og de forskellige kristne trosretninger.

I dag fremstiller polske esperantister gerne dr. Zamenhof som en søn af Polen, men i hans barndomshjem i Białystok blev der altså talt russisk! Det er tankevækkende at der i det første offentlige foredrag om volapük blev udtrykt glæde over at det var en tysker der havde givet stødet til verdenssproget. Brugen af enhver nationalfølelse, også israelsk, som appel til opbakning om esperanto er derimod fuldstændig selvmodsigende. Zamenhof havde været tilhænger af [zionismen](#) og vendt sig fra den igen længe før [Theodor Herzl](#) kom til, for han fandt at det var nationalismen selv der var problemet, også selv om den er mere forståelig hos et undertrykt folkeslag.

For Thomsen var det vigtigt at betone at valget af et internationalt sprog er et rent fornuftsprojekt:

Vil man indvende, at et kunstigt Sprog dog aldrig kan blive som et levende, at det, som man har udtrykt det, kun kan blive en »homunculus«, ikke nogen »Organisme«, er dertil (med et stærkt Forbehold lige overfor det uklare Udtryk »Organisme«) at svare: nej, levende som et virkeligt Folkesprog kan det selvfølgelig aldrig blive; men det er heller ikke Meningen dermed. Meningen er [...] blot at faa et neutralt internationalt Hjælpsprog, lige overfor hvilket alle Nationer skulde være lige stillede, men som ikke skulde træde i Vejen for noget af de nationale Sprog. [...] ja, naar vi sammenligner vore nuværende Skriftsprog med de talte, levende Sprog, er der ikke selv i hine mangt og meget, der ikke egentlig i Princip, men kun i Grad skiller dem fra Kunstsprogene?

Thomsen ser altså ikke noget problem i at holde skønlitteratur ude fra det internationale sprog og derfor heller ikke nogen fare for at det skulle få magt over sjælene. Derimod var Zamenhof (og vel også Schleyer) mere nervøs for hvad der kunne ske, dersom et fællessprog ikke fik en sådan magt. Hvorvidt skønlitteratur, især poesi, skulle spille nogen rolle, var et meget diskuteret emne både i volapük- og esperantobevægelsen, men reelt var det jo dybt urealistisk at tro at digtetangen kunne holdes nede. Den eneste genre som alle kan læse er noveller, og den eneste genre alle kan skrive er vers. Der kommer ikke noget videnskabeligt fællessprog ud af det, hvis ikke der i forvejen er en levende skønlitteratur. Det er ren markedslogik.

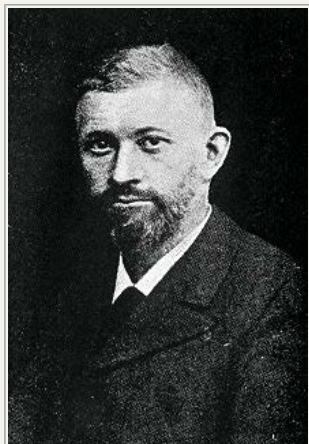
Mere realistisk er Thomsen i sin tvivl på om noget plansprog kunne få "en saadan Autoritet eller en saadan Fasthed og Udvikling" at det ville være værd at overveje lige med det samme. "Saaledes som Forholdene i Øjeblikket staar", ender han derfor med at lade værdigheden som internationalt sprog gå til engelsk, men understreger dog at han

[...] ikke anser selve Problemet for principielt uløseligt, og at det er meget muligt, at den eneste Udvej til engang med Tiden at komme ud af den nuværende Nødstilstand til syvende og sidst vil ligge i denne Retning.

(3) Sandsynligheden for engelsk

I 1902 var engelsk langt fra at have opnået sin nuværende status; faktisk var det først året efter, med den første gymnasielov og oprettelsen af den nysproglige gren, at engelsk blev obligatorisk fag i nogen del af det danske skolesystem. Valget mellem de tre hovedsprog var altså slet ikke så ligetil:

Paa den ene Side vil nationale Sympathier eller Antipathier spille ind her, [læs: lad os om muligt få udelukket tysk], paa den anden Side Hensynet til, at et af de tre Sprog kan falde lettere for en af alle de øvrige Nationer, et andet for en anden [læs: vi vil foretrække engelsk for fransk, men andre?]. Og vil de to af de nævnte Nationer finde sig i at vige Pladsen for den tredje, [...] som eo ipso vilde faa en uhyre Fordel fremfor alle andre?

Paul Passy (1859-1940)

Herefter kommer Thomsen så ind på den franske fonetiker [Paul Passys](#) barokke forslag om at vælge et nationalsprog med et meget ringe antal talere som internationalt, netop for at komme ud over den nationale jalousi. Passy havde foreslået at antage – norsk. Et useriøst forslag kræver et useriøst svar, kunne man mene, men da Thomsen er så apolitisk og samtidig så national som han er, er han nødt til at tage forslaget alvorligt inden han afviser det:

[...] det forekommer mig da rigtignok – saa fristende Forslaget end maaske ved første Øjekast kunde se ud –, at vi Norske og Danske, netop fordi vort Sprog vilde være ude af Stand til at hævde sig med et Verdenssprogs faste Autoritet og Modstands kraft, paa det indstændigste maa betakke os for den Ære at skulle se Modersmaalet radbrækket og trampet fladt af hele den store Verden og dermed ødelagt for os selv.

Efter med beklagelse at have måttet afvise italiensk og spansk, citerer Thomsen så

en tysk videnskabsmand for at fællessproget bør være *engelsk*. Denne tyske videnskabsmand var den klassiske filolog [Hermann Diels](#), der i øvrigt spillede en vigtig rolle i den Internationale

Akademi-Association. I en [festtale](#) fra 1899 var han kommet ind på det aktuelle sprogproblem. For overskuelighedens skyld kan man sætte Diels' argumenter for engelsk op på en liste og sammenligne med Thomsen punkt for punkt:

1. Frankrigs politiske indflydelse er på vej ned, England og USA's på vej op. – Dette kommenterer Thomsen ikke direkte.
2. Engelsk tales som modersmål af et stort og voksende antal mennesker i mange lande – det er, iflg. Thomsen, "det mest udbredte af alle Europas Sprog".
3. Fordi ordene er reduceret til deres rødder, er engelsk særlig egnet som et herskerfolks kommandosprog (jamen, det står der: "eine für ein Herrschervolk vorzüglich geeignete Commandosprache")! – Her foretrækker Thomsen at tale om det engelske sprogs "forholdsvis simple Bygning".
4. Engelsk integrerer i sit ordforråd de to væsentlige kulturstrømme germansk og romansk. – Thomsen: det udmærker sig ved "sit i Forvejen ret internationale Ordforraad".
5. Små sprogsamfund, der ikke kan få deres videnskab udbredt på deres eget sprog, vil foretrække engelsk – her har Thomsen glædet sig!
6. Ifølge Goethe findes der lige så lidt en patriotisk kunst som en patriotisk videnskab – ikke kommenteret hos Thomsen.
7. I den fremtidige stigende samkvem med Rusland vil tyskere ikke blive tvunget til at lære russisk som endnu et fremmedsprog – ikke nævnt hos Thomsen.
8. Pidgin og kunstsprog er lige afskyelige, og volapüks udbredelse kan kun forklares psykologisk ved behovet for et fælles internationalt sprog. – Thomsen nævner derimod pidgin-engelsk og lingua franca som eksempler på sprog der netop ikke vil "træde i Vejen for noget af de nationale Sprog".
9. Brug af nylatin ville være udmærket, men det kan i praksis ikke gå længere end til brug af fremmedord frem for hjemlige nydannelser i de enkelte nationale fagsprog. – Ligesom hos Thomsen er argumentationen temmelig ulden. Diels nævner endda [Præco Latina](#), der var et illustreret aktuelt månedsblad, udgivet af en ungarsk indvandrer i USA.

Hermann Diels (1848-1922)

Diels havde ikke stiftet bekendtskab med esperanto på dette tidspunkt, men han ændrede ikke siden sin negative holdning til plansprog. Derimod vaklede han senere mellem at genoplive latin eller omvendt beholde alle tre hovedsprog som ligestillede. Talen i 1899 blev holdt umiddelbart for stiftelsen af den Internationale Akademi-Association, og skal nok først og fremmest ses som en udtrakt hånd til de inviterede englændere og franskmænd, ikke som en grundfæstet holdning.

Under alle omstændigheder var Diels langt fra så nationalt indstillet som det ellers var almindeligt dengang, selv om han delte betragtningen om sproget som en organisme og derfor var imod plansprog. Endnu mere stod han dog fremmed over for småstatspatriotismen og det heraf afledte håb om et "svagt" internationalt sprog, som Thomsen udtrykte i sidste afsnit af sin tale:

Men hvorledes det saa end maa gaa hermed, maa det aldrig tabes af Syne, at det her kun drejer sig om et fælles Hjælpemiddel for de forskellige Nationer til at gøre sig forstaaelige for hverandre indbyrdes. En uafviselig Betingelse herved maa det være, at Modersmaalets Ret til fuldt og frit at leve sit eget Liv ikke krænkes; thi det er det dyrebareste, et Folk ejer.

Jens S. Larsen

esperantist, lingvistikstudent, postbud

Læs også:

1. [Otto Jespersen og esperanto](#) Vi ved nu, hvor og hvordan Otto Jespersen første gang kom i kontakt med volapük, men der findes ingen steder oplysning om hvor og hvordan han lærte esperanto at kende....
2. [Ordmaleren Tolkien](#) Man kenuva fana kirya métime hrestallo kira i fairi néke ringa súmaryasse ve maiwi yaimië? Hvem skal se et hvidt skib forlade den sidste strand, de blege ånder i dets...
3. [Otto Jespersens sprogteori](#) Otto Jespersen er nok den bredest kendte danske sprogforsker og engelskkender nogensinde. Han formåede virkelig at sætte sit præg på sin samtid, for ikke bare var hans produktion enorm, han...
4. [Otto Jespersen og volapük](#) Hele sit liv var Otto Jespersen meget ukritisk i sin begejstring for engelsk, hvilket ikke mindst kom til udtryk da han gav en anmeldelse af volapük. Men på et tidspunkt...

Tagget med: [engelsk](#), [esperanto](#), [latin](#), [Plansprog](#), [videnskabshistorie](#), [Vilhelm Thomsen](#), [volapük](#)

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.